

بسمه تعالی

تحليل فقهي آداب صوفيانه

توسط

زهرا خيراتي فرد (۸۷۰۰۰۴۸۴۰)

استاد راهنما:

دکتر قاسم زاده

استاد مشاور

دکتر مومنی

تابستان ۸۹

تقدیم به :

پیشگاه مقدس صاحب الزمان (عج) رومی فداک...

فهرست مطالب

صفحه	عنوان مطالب
	فصل اول : کلیات
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- شناسه موضوع پژوهش
۳	۱- هدف از ارائه پژوهش
۳	۲- سابقه و ضرورت پژوهش
۳	۳- انگیزه و ضرورت پژوهش
۴	۳-۱- سؤالات پژوهش
۴	۴-۱- فرضیات :
۵	۵-۱- کاربرد پژوهش

فصل دوم : تعاریف و مفاهیم

بخش اول : شناسه تصوف

۸	۱-۱-۲- تصوف و صوفی در لغت
۸	۲-۱-۲- تحقیقی پیرامون واژه تصوف
۹	۳-۱-۲- تعریف اصطلاحی تصوف
۹	۴-۱-۲- صوفی در لغت
۹	۵-۱-۲- تعریف اصطلاحی صوفی
۱۰	۶-۱-۲- نخستین صوفی

- ۱۰-۷-۱-۲- حقیقت تصوف
- ۱۰-۱-۷-۱-۲- تصوف از نظر عملی
- ۱۱-۸-۱-۲- سیر تکاملی تصوف
- ۱۲-۹-۱-۲- عوامل پیدایش تصوف در اسلام
- ۱۴-۱۰-۱-۲- صوفیه و اثبات حقانیت

بخش دوم: شناسه خرقه

- ۱۹-۱-۲-۲- خرقه در لغت:
- ۱۹-۲-۲-۲- خرقه در اصطلاح صوفیان :
- ۲۰-۳-۲-۲- انواع خرقه :
- ۲۰-۴-۲-۲- آداب خرقه پوشی
- ۲۱-۵-۲-۲- فوائد و ارزش خرقه پوشی

بخش سوم: شناسه خانقاه

- ۲۴-۱-۳-۲- تعریف خانقاه
- ۲۴-۲-۳-۲- پیشینه خانقاه
- ۲۵-۳-۳-۲- روی آوری صوفیان به خانقاه
- ۲۵-۴-۳-۲- فواید خانقاه
- ۲۶-۵-۳-۲- آداب خانقاه

بخش چهارم: شناسه چله نشینی

۲۸	۲-۴-۱- تعریف سالک
۲۸	۲-۴-۲- تعریف سلوک
۲۸	۲-۴-۳- انواع سلوک
۲۹	۲-۴-۴- تعریف چله
۲۹	۲-۴-۵- چله نشینی
۲۹	۲-۴-۶- محل چله نشینی
۳۰	۲-۴-۷- شرایط سالک جهت چله نشینی
۳۰	۲-۴-۸- آداب چله نشینی

بخش پنجم: شناسه قطب

۳۳	۲-۵-۱- شیخ در لغت
۳۳	۲-۵-۲- شیخ در اصطلاح صوفیه
۳۴	۲-۵-۳- جایگاه و مرتبه قطب
۳۴	۲-۵-۴- شرایط قطب
۳۵	۲-۵-۵- طبقات پیر(شیخ)
۳۶	۲-۵-۶- وظایف شیخ
۳۶	۲-۵-۷- علت اختیارات قطب

بخش ششم: شناسه سماع

۳۸	۲-۶-۱- تعریف لغوی:
----	--------------------

۲۸	۲-۶-۲ تعریف اصطلاحی:
۲۸	۳-۶-۲ پیشینه سماع
۳۹	۴-۶-۲ سماع در محافل صوفیه
۴۰	۵-۶-۲ اسباب و لوازم سماع
۴۲	۶-۶-۲ شرایط تشکیل مجلس سماع
۴۲	۷-۶-۲ آداب سماع

فصل سوم: بررسی احکام فقهی آداب تصوف

بخش اول: جایگاه عبادت در فقه

۴۶	۱-۱-۳ موضوع علم فقه
۴۷	۲-۱-۳ تقسیم بندی احکام
۴۷	۳-۱-۳ منابع فقه شیعه
۴۸	۳-۱-۳ شرط صحت و قبولی اعمال در علم فقه
۴۹	۵-۱-۳ ریشه اختلاف فقها و صوفیه در تکالیف
۴۹	۱-۵-۱-۳ اختلاف در منشأ تکلیف
۴۹	۲-۵-۱-۳ اختلاف در کمیت تکلیف

بخش دوم: بدعت و تصوف

۵۲	۱-۲-۳ تعریف بدعت
۵۲	۲-۲-۳ معنای شرعی (اصطلاحی) بدعت:

۵۵	۳-۲-۳-ارکان بدعت:
۵۵	۳-۲-۴-نقش اعتقاد در صدق معنای بدعت
۵۷	۳-۲-۵-مصادیق بدعت در دین
۵۸	۳-۲-۶-تحقیقی در شیوه بدعت گذاری
۵۹	۳-۲-۷-مهمترین بدعت ها و انحرافات صوفیه
۶۲	۳-۲-۸-بدعت از منظر قرآن
۶۲	۳-۲-۹-بدعت در آینه روایات
۶۵	۳-۲-۱۰-حکم بدعت در سخن فقها

بخش سوم: فقه و آداب تصوف

۶۷	۳-۳-۱-بررسی خرقه
۶۸	۳-۳-۱-۱-نقد مستندات صوفیه
۶۹	۳-۳-۱-۲-نقدی بر خرقه به عنوان لباس شهرت
۷۰	۳-۳-۱-۳-نقد آداب خرقه پوشی
۷۱	۲-۳-۲-بررسی چله نشینی
۷۵	۳-۳-۳-بررسی خانقاه و شیخ
۷۸	۴-۳-۲-بررسی سماع
۸۰	۱-۴-۳-۲-دلایلی از قرآن و سنت بر بطلان سماع

بخش چهارم: دیدگاه رهبران اسلام درباره تصوف

۸۳	۳-۴-۱- مقدمه
۸۳	۱- پیامبر(ص)
۸۴	۲- امام علی (ع)
۸۵	۳- امام صادق (ع)
۸۷	۴- امام رضا (ع)
۸۸	۵- امام هادی (ع)
۸۸	۶- امام عسکری (ع)

بخش پنجم : تصوف از دیدگاه علمای شیعه

۹۱	۲-۵-۱- دیدگاه علمای شیعه
۹۱	۳-۵-۱-۱- دیدگاه شیخ مفید قدس سره
۹۱	۳-۵-۱-۱- دیدگاه علامه مجلسی (ره)
۹۲	۳-۵-۱-۱- مقدس اردبیلی (ره)
۹۲	۳-۵-۱-۱- آیت الله سید شهاب الدین مرعشی نجفی
۹۳	۳-۵-۱-۱- میرزای قمی (ره)
۹۳	۳-۵-۱-۱- علامه طباطبائی (ره)

۳-۵-۲- دیدگاه مراجع تقلید عظام (حفظه)

۹۵	۳-۵-۲-۱- آیت الله بهجت
۹۵	۳-۵-۲-۲- آیت الله میراز جواد تبریزی
۹۶	۳-۵-۲-۳- آیت الله خامنه‌ای
۹۶	۳-۵-۲-۴- آیت الله سیستانی

۹۶	آیت الله شاهرودی ۳-۵-۲-۵
۹۷	آیت الله شویری ۳-۵-۲-۶
۹۷	آیت الله صافی ۳-۵-۲-۷
۹۸	آیت الله صانعی ۳-۵-۲-۸
۹۸	آیت الله سید محمدرضا گلپایگانی ۳-۵-۲-۹
۹۸	آیت الله لنکرانی ۳-۵-۲-۱۰
۹۹	آیت الله مکارم ۳-۵-۲-۱۱
۹۹	آیت الله نوری همدانی ۳-۵-۲-۱۲
۱۰۰	منابع

چکیده:

تحقیق ارائه شده با عنوان " تحلیل فقهی آداب صوفیان " می باشد که به بررسی موضوع و مسائل مطرح شده در تصوف عملی از دیدگاه فقه تشیع پرداخته شده و به روش کتابخانه ای جمع آوری گردیده است.

این مجموعه در قالب سه فصل تدوین گردیده و در ذیل به خلاصه ای از آن اشاره می شود. فصل اول شامل کلیات پژوهش است. این فصل شامل مقدمه و شناسه موضوع پژوهش و سوالات پژوهش ، فرضیات و کاربرد پژوهش می باشد که در کل مشخص کننده چهار چوب اصلی پژوهش می باشد.

فصل دوم: تعاریف و مفاهیمی است که خود شامل ۶ بخش می باشد. در این فصل سعی بر آن شده مفاهیمی چون تصوف، شخصیت صوفی و سیر تکاملی آن و همچنین آداب مربوط به این فرقه از جمله خرقة پوشی - خانقاه رفتن - چله نشینی - شیخ(مقلب) و مجالس سماع را در بخش های جداگانه معرفی نموده ایم .

فصل سوم با عنوان بررسی فقهی آداب صوفیان شامل ۴ بخش است. در بخش اول جایگاه عبادت در فقه را مورد بررسی قرار داده ایم. به این ترتیب که ابتدا موضوع علم فقه را مطرح و سپس تقسیم بندی احکام را مطرح و در ادامه منابع فقه شیعه جهت استخراج حکم در

نظر فقهای شیعه را بیان و همچنین در این بخش به ریشه اختلاف فقها و صوفیان در انجام تکالیف نیز اشاره شده است.

در بخش دوم این بخش به موضوع بدعت پرداخته ایم.

از آنجا که برخی آداب صوفیان را می توان بدعت شمرد ما این بحث را مطرح و با توجه به طرح بیان فقهی و موضوعی شناسه بدعت ، بدعت بودن آداب صوفیانه را مشخص نموده ایم.

در بخش دوم به بررسی فقهی آداب تصوف پرداخته شده است.

با توجه به اینکه برخی از آداب حکم صریح فقهی نداشتند ، لذا ما سعی کردیم با توجه به آیات و روایات (دو منبع اصلی استخراج حکم فقه تشیع) این آداب را از دیدگاه فقهی بررسی و حکم آن را مشخص و بیان نماییم.

بخش چهارم این فصل تصوف را از دیدگاه رهبران اسلام مطرح کرده ایم.

با مطالعه کتب مربوط به این موضوع ، دیدگاه اهل بیت (ع) و فقهای تشیع را مطرح و همچنین با تماسبه دفتر مراجع عظام در شهر مقدس قم نظر ایشان را نیز در این موضوع جویا و در پایان بخش آورده ایم.

حاصل تحقیق و پژوهش دو ساله حقیر در این موضوع رد و مذمت این فرقه از دیدگاه اهل بیت (ع) و فقه تشیع می باشد . همچنین استناد آداب به فقه و مذهب تشیع با توجه به آیات و روایات و منابع فقهی ، استنادی بی اساس و باطل است.

با امید به این که کار موجب رضای خالق و مفید به حال مخلوق قرار گیرد.

دل اگر رفت شبی کاش دعایی بکنیم.

فصل اول

كليات

۱-۱- مقدمه :

سپاس و حمد خداوند بلند مرتبه ای را سزااست که به انسان شرف عبودیت خود داد و در حلول این راه پر خطر ، همواره دو راهنمای دائمی به عنوان رسولان ظاهری و باطنی ، ندیم انسان نمود تا اینکه راهنما و مددکار انسان در برابر شیطان و نفس اماره و دیگر مضلین از راه خدا باشند .

برای هر کار و فعلی که به ظهور می رسد یک غایت و هدفی است که جهت فاعل تحریکی دارد و او را وادار می کند تا مصائب و شداید راه را به جان بخرد و عمل خود را به آن هدف برساند . حال در انجام آن موفق می گردد و گاهی هم به علت های مختلف ، آن هم به ظهور نمی رسد و عقیم و ابتر می ماند . در مورد کار تحقیقاتی نیز این قانون صادق است .

محقق باید یک هدف و غایتی داشته باشد تا دست به قلم شده ، فکر ، وقت ، عمر و آسایش و سرمایه خود را در جهت مخصوص به کار گرفته و اثری را ارائه دهد .

حال این هدف برای کسب شهرت یا انتقال تخیلات و افکار خیالی که اکثر رمان و داستان را در بر می گیرد . یا اینکه جهت انتقال علم ، دانش و یافته های خویش به دیگران می باشد . البته انگیزه و تحریک جهت این فعل بیش از این است . ولی از نقطه نظر کلی همان طور که حضرت امام (ره) نیز فرموده اند : هدف و انگیزه به دو دسته الهی و نفسانی تقسیم می شود .^۱

جایی که برق عصیان بر آدم صفی زد ما را چگونه زبید دعوی بی گناهی^۲

خداوندا همانطور که نوشتن را با اذن و اجازه خودت شروع کردیم ؛ پس توفیق ده که تا آخر آن از راه حق علول نکنیم . و خود یاور و معین و راهنمای ما باش تا فردا که احتیاج بیشتری به یاری تو داریم ، با خطاب جلالیه «اخشسوا فیها و لا تکلمون»^۳ روبه رو نگردیم.

۱- خمینی موسوی (ره) ، سید روح الله ، ۱۳۷۳ ، چهل حدیث ، ص ۳۴۵

۲- حافظ ، شمس الدین محمد ، ۱۳۶۷ ، دیوان حافظ ، ص ۲۲۵ .

۳- مؤمنون ، آیه ۱۰۸ .

۱-۲- شناسه موضوع پژوهش

۱- هدف از ارائه پژوهش:

با توجه به اینکه اهل تصوف آداب و اعمال خود را برگرفته از دین اسلام می دانند، و از آنجا که تصوف فرقه ای انحرافی است و بسیاری از مبانی آن مخالف با مبانی قرآن و سنت، که دو منبع اصلی در فقه اسلامی هستند، می باشد لذا در این پژوهش سعی و هدف بر آن است تا با استفاده از این دو منبع، آداب و اعمال آنها را از دیدگاه فقه شیعه تحلیل نموده و به اثبات فرضیات خویش از این منظر پردازیم. با امید که مورد مرضی حق تعالی و استفاده مخلوق قرار گیرد.

۲- سابقه و ضرورت پژوهش

تصوف در قرن دوم هجری پایه گذاری شده و در قرن های بعد با ترویج آداب و رسوم و افکار انحرافی به کمال خود رسیده است. لذا موجبات انتقادات گروه های مختلف از جمله فقها و اندیشمندان را فراهم ساخته است. در همین راستا آثار زیادی نگاشته شده است از جمله:

- ۱- وسائل الشیعه ..... شیخ حر عاملی
- ۲- شرائع الاسلام ..... محقق حلی
- ۳- الاثنی عشریه فی الرد علی الصوفیه ..... شیخ حر عاملی
- ۴- جواهر الکلام ..... محمد حسن نجفی
- ۵- خیراتیة در ابطال طریقه صوفیه ..... علاوه وحید بهبهانی
- ۶- تلبیس ابلیس ..... ابن جوزی
- ۷- حدیقه الشیعه ..... مقدس اردبیلی

۲- انگیزه و ضرورت پژوهش:

درمورد تصوف و آداب و اعمال ایشان در لابلای کتب فقهی و دینی مطالبی بیان شده است و ما ضمن بهره برداری از آنها اکثر آنها را به آدرس کامل در منابع و مأخذ ذکر کرده ایم. اما پس از بررسی و جستجو در

مرکز اسناد و مدارک علمی مشخص شد تحقیق مستقل در این مورد به ویژه با رویکرد تحلیلی و فقهی انجام نشده است.

۱-۳- سوالات پژوهش

در پروژه حاضر سعی در پاسخ دادن به سؤالاتی می باشد که در ذیل آمده است :

۱- سوالات اصلی :

- ۱-۱- تصوف چگونه فرقه ای است و صوفی کیست؟
- ۱-۲- منشأ پیدایش تصوف و نحوه ورود این فرق به جامعه اسلامی و سیر تکامل آن و همچنین علت پیشرفت آن چگونه بوده است؟
- ۱-۳- عمده ترین آداب و اعمال صوفیان چیست ؟
- ۱-۴- دیدگاه فقه اسلامی در باره این آداب چگونه است و این آداب از چه جایگاهی برخوردارند؟
- ۱-۵- بدعت چیست؟ از چه چیز سخن میگوید؟ آیا شامل این فرقه هم میشود؟

۲- سوالات فرعی :

- ۲-۱- آیا آداب و اعمال صوفیان ریشه در قرآن و سنت دارند ؟
- ۲-۲- تصوف جهت دفاع از خود به چه چیز استناد می کند ؟
- ۲-۳- دیدگاه قرآن و پیشوایان در مورد آداب و اعمال تصوف چیست؟

۱-۴- فرضیات :

- ۱- تصوف فرقه ای انحرافی است .
- ۲- اعمال و آداب صوفیان خلاف دستورات اسلام است.
- ۳- قرآن و سنت اعمال این فرقه را محکوم و هیچکدام را به رسمیت نمی شناسد.
- ۴- فقها همواره بر آداب و رفتارشان منتقد بوده و با آنها به مقابله پرداخته اند.
- ۵- صوفیه با این سری اعمال خود ، اهل بدعت شمرده می شوند.
- ۶- استاد صوفیه به قرآن و روایات جهت دفاع از آداب خود نادرست و باطل است.

- ۷- از جمله آداب تصوف ، چله نشینی ، خرقه پوشی ، سماع و پیروی از قطب است.
- ۸- علت پیشرفت تصوف کارکردن با قلب و احساس مخاطب و اباحه گری آن است.

۱-۵- کاربرد پژوهش

- ۱- جلوگیری از انحرافات اخلاقی و مذهبی
- ۲- کاربری در سیستم پژوهش های فقهی

فصل دوم :

تعاريف و مفاهيم

بخش اول: شناسه تصوف

بخش دوم: شناسه خرقه

بخش سوم: شناسه خانقاه

بخش چهارم : شناسه چله

بخش پنجم : شناسه شيخ

بخش ششم : شناسه سماع

بخش اول :

شناسه نصوص

۲-۱-۱- تصوف در لغت

واژه تصوف در لغت مشتق از صوف به معنای پشم گوسفند است.^۱ ابونصر سراج نداشتن هیچ چیز و عدم تعلق به هیچ چیز را نیز ترجمه کرده است.^۲

۲-۱-۲ - تحقیقی پیرامون واژه تصوف

درباره وجه تسمیه واژه تصوف و اشتقاق آن در لغت، آراء و عقاید مختلفی ذکر شده است که به شرح زیر می توان ردیف کرد:

- ۱- چون کسانی که مشرب تصوف را برگزیده اند و پیروان این فرقه لباس پشمینه می پوشیدند، وابستگان را صوفی و مسلک آنان را تصوف نام داده اند.
- ۲- تصوف از صوف مشتق شده که به معنی انحراف تیر از هدف مایل شدن شخص از جانبی به جانب دیگر است. چون صوفیان از دنیا اعراض کرده اند، بدین نام خوانده شده و به مسلک آنان تصوف گفته اند.
- ۳- گروهی گفته اند این واژه از «صف» مشتق شده است. چون این گروه خود را وقف خدا کرده اند و در واقع در صف اول امت جای دارند، صوفی نام گرفته اند و مسلک آنان نیز تصوف خوانده شده است.

۱- جامی، عبدالرحمن، بی تا، نفحات الانس من حضرات القدس، ص ۱۹.

۲- سراج، ابونصر، ۱۳۸۲، اللمع فی التصوف، ص ۲۵.

۳- قشیری، ابوالقاسم، ۱۲۸۴، الرساله القشیریة فی علم التصوف ص ۱۶۴. الکلاباذی، ابوبکر محمد، ۱۳۸۸، التعرف لمذهب اهل التصوف، ص ۵. السهروردی، شهاب الدین عمر بن محمد، ۱۴۰۳، عوارف المعارف در حاشیه احیاء علوم الدین، ج ۱، ص ۲۳۳. جامی، عبدالرحمن، بی تا، نفحات الانس من حضرات القدس، ص ۸۲.